

**RAJZOK ÉS FELIRATOK MAGYARORSZÁG
NEMKARSZTOS BARLANGJAIBAN**

**DRAWINGS AND WRITINGS IN THE NON-KARST CAVES
OF HUNGARY**

ESZTERHÁS ISTVÁN

8045 Isztimér, Köztársaság u. 157.

eszterhas.istvan@gmail.com.

***Abstract:** The oldest graphic arts are the petroglyphs. These are appearing not only on the surface rocks, but they are to be found also on the cave walls. The technique of their shaping are scratching- carving, drawing and painting with soot and charcoal. In Hungary about in 30 non-karst caves occur petroglyphs. We think the oldest is a carved text on the wall of the shaft of "Lélek-lyuk" in the Bükk Mountains. There are different mixed letters can be observed, which are belonging to different writings. The solution of their meaning remained unsuccessful to date. Recently mainly the monograms of the visitors are eye-catching in the caves, but sometimes are occurring drawing graffiti on the walls. The most artistic are some reliefs of the human head.*

Key words: Petroglyph, carving, chiselling, relief, monogram, symbol

Bevezetés

A sima felületek mindig csábítottak a rájuk való rajzolásra, írásra. Ez nemcsak a felszínen levő sziklafelületekre vonatkozik, hanem a barlangokban található falakra is. E kőfalakra való írást, rajzolást nevezik görög eredetű szóval petroglifáknak. A képzőművészeti ágak közül ez tekinthető a legrégebbinek. Sziklarajzok, barlangrajzok már a 130 000 évvel ezelőtti időkből is ismertek. A barlangi petroglifák többnyire a karsztbarlangok falán, mennyezetén találhatóak, mivel e barlangok vannak többségben. A nemkarsztos barlangokban is találunk véseteket, karcolt ábrákat. Leginkább a porózus kőzetek barlangjai alkalmasak erre. Már egy pálcikával is lehet karcokat készíteni a lösz-, vagy a homokkőbarlangok falára. Magyarországon több mint 1000 nemkarsztos barlang ismert. Ezek közül mintegy 30-ban találunk petroglifákat. E rajzok, feliratok nagyobb része csak firskálmány, de vannak szépen tervezett, gondosan kivitelezett alkotások is.

A petroglifák készítési technikái

Alapvetően három kivitelezési mód ismert:

1. karcok és vésetek,
2. korommal, faszénnel való rajzolás,
3. festékkel való ábrázolás.

1. ábra: Karcok a ságvári Betyár-barlangban
Figure 1: Carvings in the Outlaw Cave near Ságvár village

A legegyszerűbb karcolatok egy-egy hegyes fa-, csont- vagy fémszerszámmal készültek, és csak alig mélyülnek a felületbe. Több olyan barlang is ismert, amelyben karcok vannak. Ezeket többnyire löszbe, homokkőbe készítették (1. ábra) Ilyen több más mellett a ságvári Betyár-barlang, és a Bújó-lik (ESZTERHÁS 2013). A vésetek készítése már több munkát igényel, hiszen néhány centimétert mélyülnek kőzetfelszínbe. No, tartósabbak is mint a karcok. Már nemcsak a könnyen málló kőzetekbe készítették, hanem vulkáni anyagba is, ilyen pl. a pilisszentkereszti Nagy-Hideg-lyuk bejárata mögötti „TMK” betűk bevésése.

Faszénnel és korommal is készültek rajzok, feliratok. A faszén, a korom a barlangokban adott – különösen azokban az időkben, amikor még nem az elektromos világítást használták. Fáklyával, olajmécsessel, gyertyával és karbidlámpával is be lehet kormozni a falakat. Ennek a technikának két megjelenését tapasztaltuk. Az égett faágak elszenesedett végével a világos színű kőzetfelületre egyszerűen fel lehet vinni a vonalakat. Aztán egy fordított módszert is gyakran lehet tapasztalni. Ez esetben fáklyával, égő szerves törmelékekkel bekormozták a felületet, majd erre karcolták az ábrákat. Ezáltal a sötét felületen világos rajzok lesznek (2. ábra), mint a

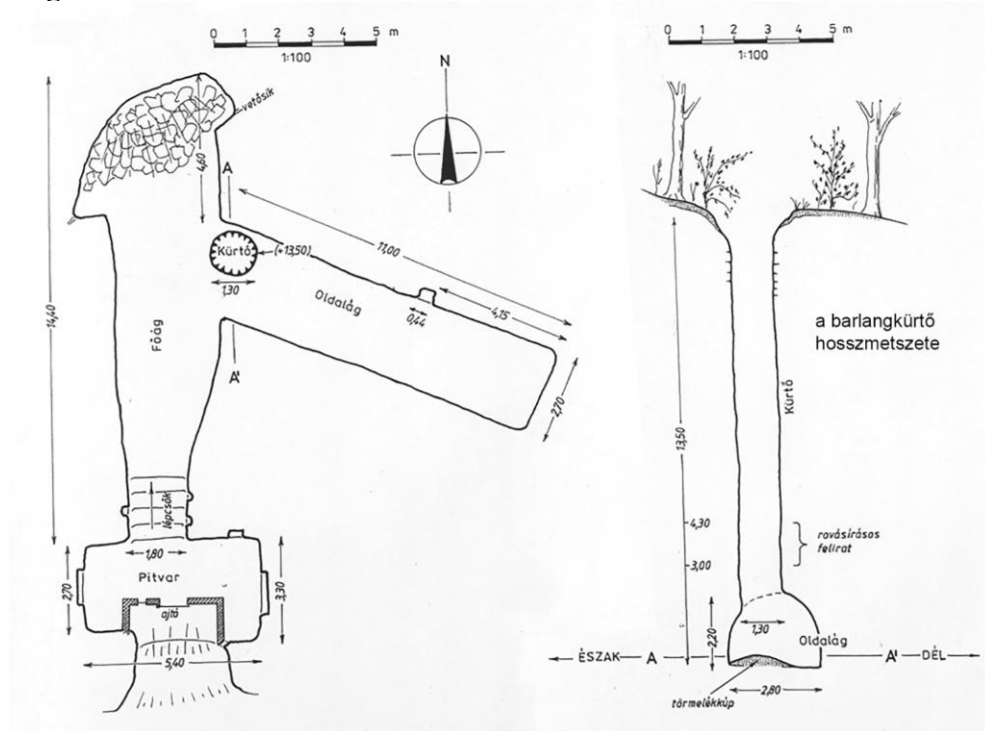
borsodnádasi Temető-alatti-labirintusban, vagy a ságvári Betyár-barlangban.

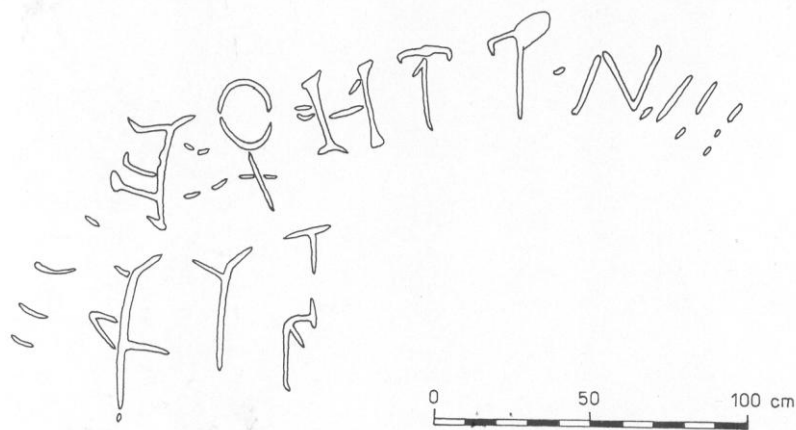
2. ábra: Bekormozott falra való karcolás borsodnádasi Temető-alatti-labirintusban
Figure 2: Scratching on the sooty wall of the Labyrinth Beneath the Cemetery in Borsodnádastown

Magyarország barlangjaiban színes, festett ábrák csak a szintetikus festékek megjelenése után terjedt el. Sok helyen festett jelek mutatják a térképezési pontokat, de a kirándulók egy része is festett ábrákkal jelöli meg a felkeresett barlangokat. A Tokaji-hegység néhány barlangját nagybetűs rövidítésekkel jelölték meg (EZTERHÁS et al. 1992), mint az „ÉPFU”-sziklaüreg és az „ÉPFU”-sziklaeresz, vagy az „RV”-barlang esetében. A Sopron melletti „FERENC Ω” és „OTTÓ Ω” neve is festve van a bejáratuk felett (ESZTERHÁS 2006). A Regéci vár restaurálása előtt még szabadon be lehetett jutni a Regéci vár barlangjába, ahol az akkori bejárat mellett a „KANCSOL GYULA 1929, HRABAWSZKY, GY, SZK” feliratokat lehetett látni, kicsivel odébb pedig „ITT JÁRTUNK SAGA LACI”. A gyöngyössolymosi Malomköves-csarnok falára fehér, fényvisszaverő festékekkel kentek obszcén rajzokat és könnyűzenei együttesek neveit (ESZTERHÁS 1991). A pomázi Holdviág-árok Y-ágú-barlangjában sárga és piros festékekkel nap-hold szimbólumot festettek az üreg elágazásánál a mennyezetre, a végpont előtt pedig stilizált madár van vörössel festve a falra.

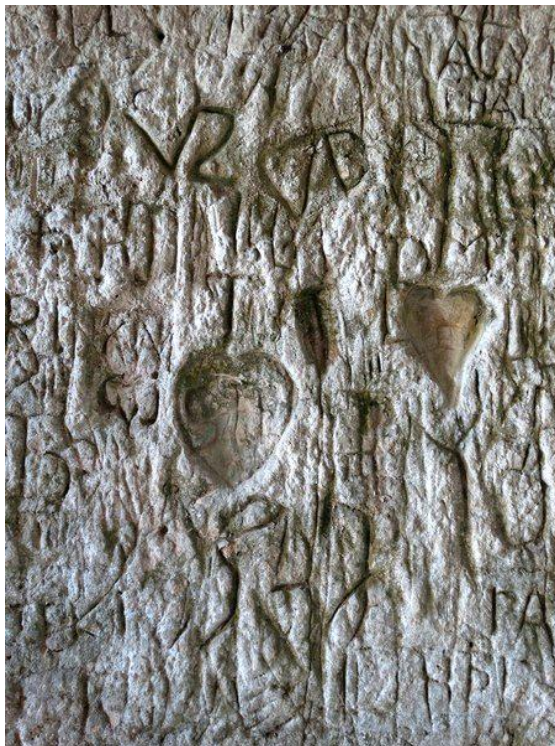
A petroglifák témái

3. ábra: A sályi Lélek-lyuk térképe (ESZTERHÁS 2005)
 Figure 3: Survey of the Soul Hole at Sály village (ESZTERHÁS 2005)

4. ábra: Riolituffába véselt felirat a sályi Lélek-lyuk kürtőjében
 Figure 4: Carved text in rhyolite tuff in the shaft of the Soul Hole at Sály village

5. ábra: A szentkúti Remete-barlangok falán sűrűn vannak a monogramok
Figure 5: Large number of monograms are to be seen on the wall of the Hermit Caves near Szentkút settlement

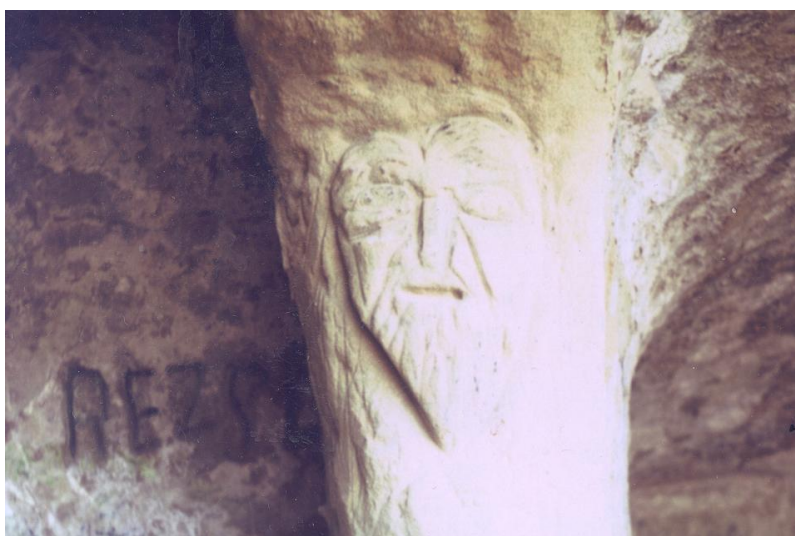
6. ábra: A borsodnádasi Temető-alatti-labirintus néhány helyén sok a felirat
Figure 6: Many writings are to be found at some places of the Labyrinth Beneath the Cemetery in Borsodnadasd town

7. ábra: A ságvári Betyár-barlang legrégebbi felirata 1876-ból való
Figure 7: The oldest writing is from the year of 1876 on the wall of the Outlaw Cave near Ságvár village

Leggyakrabban betűkkel, rövid szövegekkel találkozunk a barlangokban. Ezek kronológiai sorrendben a következők: A sályi Lélek-lyuk kürtőjében alulról a 3 - 4,30 méteres magasságban (3. ábra) van az a kb. 10 betűből álló szöveg, amit még nem sikerült megfejteni (4. ábra). A feliratot néhányan lemásolták, de a másolatok között kisebb-nagyobb eltérések vannak, csak a harmadik, negyedik és ötödik jel (betű) tűnik azonosnak valamennyi másolaton. Többen kísérelték meg elemezni ezeket. Hampel József 1891-ben úgy nyilatkozott *BARTALUS* (1891) Gyulának, hogy „a vésetek a párthus pénzek felirataihoz hasonló alakot mutatnak.” Szendrey János 1892-ben írta: „A ciceró betűkön kívül előforduló két betű a »hunszkíta« abc betűihez hasonlít, de van analógiája az etruszk betűkhöz is, Fehér Géza 1931-ben úgy vélte, hogy, a Lélek-lyuki kürtő felirata erősen hasonlít a Madrában levő egyik szikla barlangjában levő íráshoz, ahol a görög betűk közé bolgár-török rovásjeleket vések. Az Amerikában élő Walter Annának 1975-ben az volt a véleménye, hogy a latori Lélek-lyuk felirata a 8-9. században itt és a környéken élő etnikumában és nyelvében is keverék avar-szláv népességtől származik. A szöveg nyelve és betűi is keverték. Többek közt ez okozza a megfejtés nehézségét (*BARTALUS* 1891, *ESZTERHÁS* 2005). Hasonlóan régi szövegről számolt be *KUCSERA, RAPPAL* (1980) „a Holdvilág-árok „vizesése környékén nagyon sok helyen korabeli latin betűs feliratok is váltogatják egymást. Ezek – feltehetően az évszázados erózió – a téli-nyári hőmérsékletingadozás okozta felületi mállás következtében annyira lepusztultak, hogy értelmes szavakat nem lehet kiolvasni belőlük. Gya-

nünk van továbbá arra, hogy az Y-ágú (vízesés előtti) üreg falain rovásírás, vagy más ismeretlen jelek tömkelege található. Az Y-ágú-barlangban az elágazás fölött a főte közepén egy meredek letörésben görög betűs krisztusmonogram található.” Sajnos, Kucserák kutatása óta eltelt 40 év alatt ezek, az ő kutatásuk idején is alig kivehető jelek erodáltak, vagy felülírták azokat, így nem csak olvashatatlanok, de felismerhetetlenek is.

*8. ábra: Szív alakú kontúrba vésett arc a kishartyáni Kőlyukban
Figure 8: In a heart-shaped contour carved face in the Stone Hole near Kishartyán village*

Néhány barlangban rengeteg monogram található, ilyenek a szentkúti Remete-barlangok (5. ábra), a ságvári Bújó-lik, a pétervásárai Nagy Lyukas-kő barlangja, a kishartyáni Kőlyuk, a borsodnádasi Temető-alattilabirintus (6. ábra). E barlangok végül is szabadon látogathatóak, és nagy az idegenforgalmuk. Monogramok beírásának korát csupán az esetenként melléírt évszám segítségével tudtuk megállapítani. A beírt évszámok több esetben fontosak tudnak lenni, mert utalnak a barlang látogatásának idejére. A ságvári Betyár-barlang VII. szobájában van egy gondosan faragott felirat, amely jelzi, hogy 1876-ban Csánk I. ott járt, tehát a barlang szája akkor nyitott volt (7. ábra). A szentkúti Betyár-barlangban a bejárat után 7-8 méterre csupán egy dátum van bekarcolva: **1936.V.**, amely szintén arra utal, hogy akkor nyitva volt a bejárat. A Velencei-hegység legmagasabban levő barlangja az Oroszlán-kői-barlang. Ennek külső és belső falain fehér festékekkel hatalmas cirill betűs írás van. Az 1950-es, 60-as években a hegység nagy része szovjet katonai gyakorlótér volt. A sopron-bánfalvi Szálasi-barlang központi részébe ma is sokan bejárnak és fekete, valamint vörös festékekkel

jelszavakat festenek. A többi barlang (nógrádszakáli Kőkarcsos-eresz, tarnaleleszi Peskő-barlang, balatonkenesei Tatár-likak, budaörsi Piktortégla-üreg) monogramjainak egyenlőre nincs különösebb jelentősége, így azokkal itt nem is foglalkozom.

9. ábra: Fejet ábrázoló relief a balatonkenesei 2. Tatár-likban
Figure 9: Relief of a human head in the 2nd Tatar Hole in Balatonkenese town

Reliefek is előfordulnak a hazai barlangi petroglifák között. Nógrád homokkőüregeiben feltűnnek szív alakú kontúrba vésett arcok. Ezen motívumok jelentését még nem tudtuk megfejteni, pedig nyilván többen is készítik ugyanarra a sémára. Szívbe rajzolt arcok vannak a kishartyáni Kőlyuban (8. ábra), a szentkúti Remete-barlangokban, aztán egy felszíni sziklakibúváson a bátonyterenyei Farkas-lyuk közelében. Van kontúr nélküli arc is a Kőlyukban, ami inkább egy koponyára emlékeztet. A balatonkenesei 2. Tatár-lik termének közepén, a jobb oldali löszfalón egy igényesen megfaragott, kb. 60 cm magasságú férfi fej van (9. ábra).

Összegzés

Jelen munkámban egy összegzést kívántam adni a hazai nemkarsztos barlangokban előforduló petroglifákról, azok témáiról, készítési technikáiról kiindulási alapot adva a jövőbeli ez irányú kutatásoknak. A magyarországi

barlangokban található ábrázolások művészeti értéke csekély. Jelentőségük inkább abból adódik, hogy kronológiailag pontosítanak egy-egy a barlangokhoz kapcsolódó eseményt.

IRODALOM

- BARTALUS GY.* (1891): Egervidéki kaptárkövek és barlangok – Archeológiai Értesítő XI. (4) Budapest, pp. 136-141
- ESZTERHÁS I.* (1991): A Központi- és a Déli-Mátra barlangjai – Kézirat az Alba Regia Barlangkutató Csoport Évkönyvében, az MKBT és a BI adattárában, Budapest pp. 122-181
- ESZTERHÁS I., GÖNCZÖL I., SZABÓ G., SZARKA GY., SZILVAY P.* (1992): A Tokaji-hegység barlangjai I. rész – Kézirat a Vulkánszpeleológiai Kollektíva Évkönyvében, az MKBT és a BI adattárában, Budapest, pp. 100-338
- ESZTERHÁS I.* (2005): Vizsgálódások a Lélek-lyukban – Kézirat Vulkánszpeleológiai Kollektíva Évkönyvében, az MKBT és a BI adattárában, Budapest pp. 113-122
- ESZTERHÁS I.* (2006): a Soproni-hegység nemkarsztos barlangjai – Kézirat a Vulkánszpeleológiai Kollektíva Évkönyvében, az MKBT és a BI adattárában, Budapest pp. 56-94
- ESZTERHÁS I.* (2013): Barlangszerű löszüregék Külső-Somogyban – Kézirat a Vulkánszpeleológiai Kollektíva évkönyvében, az MKBT és a BI adattárában, Budapest, pp. 139-160
- KUCSERA J., RAPPAL L.* (1980): a Békásmegyeri Aragonit Barlangkutató Csoport 1980. évi jelentése – MKBT Beszámoló, Budapest pp.35-39